

Milan Machovec

František Palacký a česká filosofie

„... jiskra v popeli minulosti!“

Obsah

Milan Machovec a František Palacký aneb variace na téma lidského štěstí

5

Jiří Štaif

1 – Kritický přehled dosavadní literatury 23

Pozitivní výsledky i nedostatky dosavadní odborné literatury o Palackého filosofii. Leander Čech. Otakar Hostinský, T. G. Masaryk. Jan Heidler. Josef Pospíšil, Otakar Vočadlo, F. M. Bartoš, František Fajfr, Ladislav Rieger, Jaroslav Ludvíkovský, J. M. Lochman, Jan Patočka. Ladislav Neuman, Mirko Novák, Josef Král, Jan Jakubec. Josef Fischer. Přechod k marxistickému hodnocení. Karel Kosík. Milena Jetmarová. Dosud nevyřešené otázky, nové aspekty, cíle této knihy.

2 – Filosofie v českých zemích před Palackým 36

Zhodnocení celkového stavu filosofického myšlení v českých zemích jako základní předpoklad spravedlivého hodnocení díla Palackého. Církevní scholastická filosofie. Počátky novodobé filosofie v českých zemích za Marie Terezie. Josef Petrasch. Josef Stepling. Kašpar Sagner a Antonín Boll. Karel Jindřich Seibt. August Gottlieb Meissner. Bernard Bolzano. František Xaver Němeček, Vojtěch Schwippel, Antonín Špirk, J. G. Meinert, J. H. M. Dambeck, Alois Klár, J. K. Likavec. Jiří Procházka, Ignác Born, Josef Dobrovský. Vcelku absolutně žádná domácí filosofická tradice, jež by se vztahovala k vlastním problémům českého probuzeneckého hnutí. Objektivní potřeba původní české filosofie, jež by řešila otázky českého národního probuzení. Postupné poznávání potřebnosti takovéto filosofie: Josef Jungmann, Josef Miloslav Rautenkranc, Josef Liboslav Ziegler, Karel Ferdinand Hyna, Antonín Marek. Vincenc Zahradník a jeho pojetí původnosti. Palackého ideál původní české filosofie. Shrnutí.

3 – Palackého přístup k filosofii 47

Příznivé okolnosti doby pro rozvoj filosofie. Vytvoření moderní dialektiky jako filosofické teorie v Německu. Objektivní situace českého národa volala po filosofickém vyjádření. Subjektivní okolnosti Palackého přístupu k filosofii. Nadání. Probuzení vlasteneckého citu rozhodující okolností jeho cesty k filosofii. Zájem o politiku a bystrý politický smysl Palackého. Politické uvědomění nepostradatelným činitelem na Palackého cestě k filosofii. Pojetí filosofie jako nástroje cesty pro lepší budoucnost národa. Palacký chce najít filosofické odpovědi na nejpálčivější otázky národně osvobozenického hnutí. Objektivní potřeba původní české filosofie a Palackého program.

4 – Gnoseologické východisko

54

Palacký přistupuje k filosofii s vlastními předpojatými tendencemi vlivem buditelsko-politického zaměření. Tím je určeno jeho pojetí člověka, poznání, jeho perspektiv a cílů. Filosofie pro něj nemůže existovat jako čistá ontologie. Poměr ke Kantovi. Východiskem filosofie musí být vyšetření schopností lidského poznání. Zavedení gnoseologických otázek bylo přínosem. Palackého gnoseologické úvahy vcelku nepřekračují rámec kantovského subjektivního idealismu. Přesto je nesprávné považovat Palackého za stoupence Kantova. Palacký odmítá Kantův racionalistický způsob výkladu světa a života. Zdůraznění veliké úlohy citu. Poměr k Herderovi, Jacobimu, Friesovi. Pozitivní historický význam ocenění citu. Zásluhy romantické epochy o skutečný rozvoj lidské citovosti. Pozitivní úloha české obrozenecké romantiky. Některé scestné tendence dobového blouznění. Gnoseologické problémy byly Palackému jen východiskem, o jejich systematické řešení neusiloval.

5 – Jádru Palackého filosofického úsilí

64

Předpoklady moderní dialektiky jako filosofické teorie. Dialektické myšlenky J. M. Rautenkrance. Rautenkranc klade poprvé otázku národního probuzení filosoficky. Světonázorové předpoklady mladého Palackého. Nedogmatický teismus blízký deismu. Vztah tohoto světového názoru k praktické činnosti Palackého. Buditelský aktivismus pomáhá na cestě k dialektice. Přejchod k studiu vzájemného působení věcí a jevů. Boj podstatou všeho. Konfliktní charakter lidského života. Náboženský moment u Palackého. Učení o cestě k „božnosti“. Antropologický obsah tohoto učení. Idea o cestě k božnosti obsahuje v sobě učení o progresivním vývoji. Dualistická a metafyzická omezenost Palackého filosofie. Problém vztahu dialektického a metafyzického momentu dila Palackého nutno studovat i na jeho aplikaci filosofických zásad na speciální problémy. Aplikace teze o vzájemném působení subjektu a objektu v estetice. Aplikace myšlenky o progresivním vývoji lidstva. Dialektické řešení vztahu možnosti a skutečnosti. Prvky dialektiky pomáhají především při řešení speciálních problémů. Poměr k Schellingovi a Hegelovi. Velký význam těchto Palackého myšlenek v užším rámci českého kulturního prostředí. Filosofické názory se v dalším životě Palackého nemění.

6 – Rozchod s filosofií

79

Palacký uvažuje, zda má věnovat filosofii celý svůj život. Jeho pojetí filosofie. Filosofie má také smysl praktický. Palacký směřuje poprvé u nás k historickému řešení vztahu teorie a praxe. I v jeho pojetí filosofie skryt princip jeho rozchodu s filosofií. Politické buditelské zaměření, jež Palackého k filosofii přivedlo, opět jej od filosofie odvádí. Sám obsah Palackého filosofie byl v nesmířitelném rozporu s eventuální další prací v oboru filosofie. Častý zjev v dějinách českého filosofického myšlení, že právě osobnost s dobrými předpoklady pro filosofii zanechává filosofické práce. Palacký chce působit

okamžitě a intenzivně na život širokých vrstev národa. Spekulativní ráz jeho dosavadní práce. Palacký žákem a spolupracovníkem Dobrovského. Změna gnoseologických základů Palackého pod vlivem práce i Dobrovského. Objevení významu empirie. Počátky odporu k filosofické spekulaci. V rozporu s kantovským agnosticizmem. Objevení významu kritické a skeptické funkce rozumu. Revize dřívějšího romantického učení o úloze citu. Palackého odklon od filosofie byl zcela oprávněný, zdůvodněný a plodný.

7 – Filosofický přístup k další práci

89

Filosofické období Palackého mládí přineslo výsledky trvalého významu pro celou jeho další práci. Rozchod s filosofií nebyl totální. Podstata filosofického vlivu v další práci Palackého je hledání hlubšího smyslu jakéhokoliv dílčího děje. Snaha o nalezení hlubšího smyslu buditelské práce. Palackého boj o ideovost a myšlenkovou hloubku buditelské práce. Ideálem je mu národ uvědomělý, svádějící veliké ideové boje. Vliv filosofie na toto zaměření. Palacký v čele pokrokového národního hnutí. Druhá fáze převahy pokrokového liberalismu v našem národním vývoji. Filosofie pomohla Palackému překonat jungmannovský omezený nacionalismus. Ideál „pravého kosmopolitismu“. Snaha o nejširší kulturní vzájemnost národů. Uvědomělé použití filosofie v národnostní otázce. Nové pojetí češství. Filosofické základy Palackého přístupu k dějinám. Před Palackým nebyl u nás v dějinách hledán hlubší smysl. Snahy o hlubší pojetí minulosti na přelomu XVIII. a XIX. století. Palackého filosofický názor na dějiny vědy jako proces odhalování zákonitostí určité oblasti. Není absolutních omylů. Ocenění bájí, pověstí, legend. Předmětem dějepisu celá hmotná i duševní kultura a civilizace. Jednota dějin. Dějepisec není registrátor, ale sám tvůrce nového dějinného úsilí. I historik je součástí všeobecného konfliktního dění. V dějepisu jde především o zjišťování pozitivních hodnot minulosti. Srovnání s historiky francouzské restaurace.

8 – Filosofie národních dějin

108

„Dějiny národa českého“ a jejich velký ohlas. Mimovědecké příčiny tohoto ohlasu. Úloha subjektivního filosofického přístupu je v „Dějínách“ značná. Filosofické vsuvky a aforismy nejsou z filosofického hlediska tím nejvýznamnějším. Podstata významu a ohlasu „Dějín“ tkví v Palackého filosofii národních dějin. Úsilí o vytvoření filosofie národních dějin přichází v lidských dějinách až hodně pozdě. Dvě protichůdné linie při vytváření filosofie národních dějin. Filosofie dějin u utlačených národů XIX. století. Palackého poznání velikosti a dramatičnosti národních dějin. Aktuálnost národních dějin. Palackého učení o sporu s němečtíkem a jeho kořeny. Smyslem dějin Slovanů je dát světu demokratický řád rovnosti. Pozitivní hodnota této Palackého filosofie národních dějin. Pokrokové poslání národa pro celek lidstva. V duchu své filosofie národních dějin vykládá Palacký jednotlivé události českých dějin. Negativní moment jeho filosofického stanoviska v „Dějínách“.

Teorie rovnováhy a harmonie protikladů. Ve všem jsou prý pozitivní stránky; podklad kompromisů. Teorie národní slovanské povahy. Palackého líčení husitského hnutí přesahuje meze schématu jeho teorie rovnováhy. Kladné stránky husitství převažují. Filosofický význam učení o národním rázu husitství. Filosofický význam učení o ideji svobody v husitství. Husitství jako neukončený národní úkol pro celek lidstva. Výklad husitství modifikuje Palackého filosofii národních dějin v její prospěch: husitství jako vrchol a smysl českých dějin.

9 – Závěr	121
Závažné místo Palackého v dějinách české filosofie. Vlastní filosofické spisy Palackého neměly bezprostředního ohlasu: příčiny toho. Naopak veliký ohlas jeho filosofie národních dějin v české veřejnosti i kultuře. Palackého filosofie a naše doba.	
Palackého osobitost v českém tisíciletí	123
Milan Machovec	
Ediční poznámka	129
Jmenný rejstřík	155